

*Magdalena
Machowska*

Bronisława Wajs
Papusza

Między biografią a legendą

Bronisława Wajs
Papusza

Magdalena Machowska

Bronisława Wajs
Papusza
Między biografią a legendą

NOMOS

© Copyright by Magdalena Machowska & Zakład Wydawniczy »NOMOS«

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana, ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzje: dr hab. Zbigniew Libera, prof. UJ
prof. dr hab. Jolanta Ługowska

Publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Wydanie książki do celów dydaktycznych dofinansowane przez Akademię Górniczo-Hutniczą
im. Stanisława Staszica w Krakowie

Redakcja wydawnicza: Kasper Świerzowski
Redakcja techniczna: Dariusz Piskulak
II korekta: Anna Grochowska-Piróg
Projekt okładki: Natalia Szuldrzyńska

ISBN 978-83-7688-058-7

KRAKÓW 2011

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u
tel./fax (12) 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl
www.nomos.pl

*Moim Rodzicom
i Babci Zofii*

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	9
Stan badań nad biografią Bronisławy Wajs – Papuszy	9
Metoda biograficzna	12
Narracja a tożsamość	14
Literacka twórczość Cyganów. Stan badań	20
Objaśnienie terminów Cygan, Rom	26
2. Rekonstrukcja biografii Bronisławy Wajs – Papuszy	29
2.1. Typologia przedstawień biografii Bronisławy Wajs – Papuszy	29
2.2. Biografia faktyczna. Rekonstrukcja. Portret biograficzny	32
2.3. Biografia możliwa. Rekonstrukcja legendy literackiej. Portret legendowy	85
3. Autobiografia mówiona Bronisławy Wajs – Papuszy. Portret autobiograficzny	95
3.1. Rekonstrukcja autobiografii mówionej	98
3.2. Wyznaczniki gatunkowe narracji autobiograficznej	101
3.3. Fotografia a pamięć autobiograficzna. Pamięć a czas	103
3.4. Narracja Papuszy na tle narracji kresowych. Problematyzowanie tożsamości w biografiach kresowych	107
3.5. Tożsamość Papuszy – poetki	111
4. Pamiętnik Bronisławy Wajs – Papuszy. Portret pamiętnikowy	119
4.1. Pamiętnik na tle literatury dokumentalnej	119
4.2. Próba definicji pamiętnika Papuszy	121
4.3. Pamięć autobiograficzna w tworzeniu narracji tożsamościowej	123
4.4. Status pamiętnika Papuszy	126
4.5. Rekonstrukcja pamiętnika Papuszy	128
5. Portret epistolograficzny	139
5.1. Teoria listu	139
5.2. Typologia kolekcji listów Bronisławy Wajs – Papuszy	141
5.3. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Juliana Tuwima. Wprowadzenie	144
5.4. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Juliana Tuwima. Listy z Muzeum Literatury w Warszawie	163

5.5. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Jerzego Ficowskiego. Wprowadzenie	182
5.5.1. Obłąd w kulturze	182
5.5.2. Temat obłądu Papuszy w listach do Jerzego Ficowskiego	185
5.6. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Jerzego Ficowskiego i Edwarda Czarneckiego. Listy z Tarnowa	193
5.7. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Jerzego Ficowskiego. Wprowadzenie	205
5.8. Kolekcja listów Bronisławy Wajs – Papuszy do Jerzego Ficowskiego. Listy z Ossolineum	211
6. Portret poetycki Bronisławy Wajs – Papuszy	221
6.1. Krytycy o Papuszy	221
6.2. Charakterystyka twórczości Papuszy. Oralność i piśmienność	225
6.3. Analiza tekstów. Rekonstrukcja obrazu świata przedstawionego	227
6.4. Teksty agitacyjne	237
6.5. Teksty wspomnieniowe	243
6.6. Teksty dokumentalne. Holocaust. Bóg	249
6.7. Teksty biograficzne	260
6.8. Liryka refleksyjno-filozoficzna	265
6.9. Podsumowanie	276
7. Portret ikonograficzny	279
7.1. Temat Cyganów w polskim malarstwie i grafice w drugiej połowie XIX wieku	279
7.2. Cyganie na pocztówce	285
7.3. Wpływ teorii rasistowskich na ikonografię Cyganów	289
7.4. Ikonograficzne wzorce przedstawień Cyganów w PRL	293
7.5. Cyganie po 1989 roku. Przełom w prezentacji ich wizerunku	297
7.6. Cyganie jako obcy. Typy prezentacji	299
7.7. Papusza – portret indywidualny	301
8. Zakończenie	317
9. Bibliografia	319
10. Aneks	331
11. Ilustracje	356

1. WSTĘP

Do wyboru i sformułowania tematu tej książki, która ma być próbą dokumentującą w pełni działalność i twórczość cygańskiej poetki, Bronisławy Wajs – Papuszy, skłoniło mnie kilka przyczyn. Przede wszystkim fakt, iż dotychczas nie powstało studium, które śledziłoby losy Papuszy jako człowieka i artysty w kulturze polskiej i cygańskiej-romskiej.

STAN BADAŃ NAD BIOGRAFIĄ BRONISŁAWY WAJS – PAPUSZY

Należy odnotować w tym miejscu działalność Jerzego Ficowskiego uchodzącego za odkrywcę Papuszy – poetki, który przy okazji publikacji jej wierszy, przez niego przełożonych na język polski, umieszczał jej biogram, którego treść i wymowę modyfikował zależnie od kontekstu politycznego. Wyjątkiem jest jego wspomnienie o poetce, powstałe po jej śmierci w 1987 roku, zamieszczone w *Demonach cudzego strachu* (Ficowski 1986: 208-262), gdzie znajdujemy przejmująco opowiedzianą historię ich znajomości.

Leszek Bończuk, gorzowski działacz kultury, w latach 90. XX wieku podjął próbę przybliżenia życia Papuszy. Jej owocem jest kilkunastostronicowa broszura (Bończuk 1996b), której oryginalnym wkładem było zamieszczenie urywków wspomnień o poetce pisarza związanego z Gorzowem Wielkopolskim, Zdzisława Morawskiego, który spotykał się z nią przez kilkanaście lat, polemika z filmem¹

---

¹ Poza wspomnianym filmem Gregorego Kowalskiego, powstał także w 1974 roku dokumentalny, trzydziestodwuminutowy film Mai i Ryszarda Wójcików o poetce, pt. *Papusza*.

Możliwe, że w 2011 lub 2012 roku na ekrany wejdzie fabularny, długometrażowy film o Bronisławie Wajs – Papuszy, który reżyserują Joanna Kos-Krauze i Krzysztof Krauze. W wywiadzie dla „Gazety Wyborczej” (Subbotko: 2010) z 6 października 2010 roku scenarzystka i reżyserka Joanna Kos-Krauze mówi:

„Papusza jest jednym z moich ukochanych bohaterów jeszcze od czasów liceum. Podobnie jak przy Nikiforze – najpierw poruszyła mnie jej historia. Wiersze – jako poetycki ewenement, ich siłę – zaczęłam świadomie doceniać później. [...] Kilka dni temu zaczęliśmy tzw. zdjęcia uciekające, plenery bez aktorów. Potrzebujemy ich, bo to będzie duże historyczne kino. Zdjęcia aktorskie ruszą koło lutego i potrwać do maja. W produkcję wszedł PISF, od którego dostaliśmy właśnie 5 mln zł, a także Canal+ i TVP. Kręcić będziemy we wschodniej Polsce – okolice Suwałk, Biebrzy...

o Papuszy Gregorego Kowalskiego pt. *Historia Cyganki*², który zdaniem Leszka Bończuka

nic nowego do wiedzy o Papuszy nie wniósł, niczego nie wzbogacił. Przeciwnie, pozostał niedomówienia. Interpretował niektóre fakty³ stosownie do swoich zamysłów, a nie do ich oceny i wymowy (Bończuk 1996b: 17).

Jaka będzie wasza Papusza? – Połączenie niezłomności charakteru z delikatnością. Papusza była osobą nadwrażliwą. Świat ją zachwycił, ale i uwierał. Gdy ktoś ją zwymyślał, krzyknął, potrafiła zemdleć. Poruszające są archiwalne materiały radiowe – w głosie Papuszy jest miękkość, życzliwość na granicy dziecięcej egzaltacji i jakiś ciemny ton, lęk. Dla mnie to głos człowieka zastraszonego, próbującego ten zachwyt nad światem utrzymać na siłę, człowieka przepraszającego, że żyje. Niezależnie od dramatów, upokorzeń, jakie znosiła, nie była zgorzkniała. Słyszę w jej głosie błaganie o akceptację. Notabene Papusza mówiła bardzo dobrze po polsku. Te monologi są czystą poezją. Taki slam tamtych czasów.

To będzie film o poetce czy o romskiej poetce? – O cenie, którą się płaci za inność. Osip Mandelsztam powtarzał: »Prawdziwa sztuka zawsze na początku jest niechciana«. Papusza była po pierwsze Cyganką, po drugie – cygańską kobietą, która ośmieliła się nauczyć czytać i pisać. [...] Papusza przeżyła nie tylko odrzucenie jako artystka, ale również jako członek wspólnoty, bez której nie potrafiła żyć. I tworzyć.

Żyła blisko 80 lat. Ile jej historii zobaczymy na ekranie? – Po raz pierwszy poważiliśmy się z Krzysztofem na eksperyment ze strukturą narracyjną. Dzięki temu możemy opowiedzieć jej życie od narodzin do odejścia. Do tej pory nasze scenariusze miały klasyczną, linearną konstrukcję, czasem używaliśmy pewnych klamer dramatycznych. Ten film ma strukturę emocjonalną. Opowiadamy go w sześciu odsłonach czasowych. [...] Odtwórczyni Papuszy dopiero szukamy. W pierwszym rzędzie wśród Romów, ale pod sercem mamy też inne swoje typy. Zagrają trzy aktorki: jedna Papuszę siedmioletnią, druga – nastoletnią, przeżywającą pierwszą miłość, trzecia Papuszę od jej 29. roku życia aż do końca. Wielkie wyzwanie dla aktorki i charakteryzatora. [...]

Wykorzystacie romską romską muzykę ludową? Muzykę pisze Jan Kanty Pawлуśkiewicz. Jest pierwszym na świecie autorem oratorium do tekstu w języku romskim, zresztą wierszy Papuszy. Stworzył je wiele lat temu. Część tej muzyki użyjemy, resztę dopisze. Papusza swoje pieśni improwizowała, głównie przy akompaniamencie harf. [...] Jeśli coś chcemy zaznaczyć w filmie, to sytuację kobiety – raz, że Papusza była bezpłodna, co w kulturze cygańskiej jest problemem, choć później adoptowała dziecko, dwa, że odniosła sukces, który zmienił jej życie. W koszmar. [...] Czy uciekała w chorobę? Naszym zdaniem to by było uproszczenie, Papusza nie była chora psychicznie”.

² *Historia Cyganki*, scen. i reż. Gregory Kowalski, zdjęcia Mieczysław Herba, muzyka Jan Kanty-Pawлуśkiewicz, Wytwórnia Filmów Oświatowych 1992.

³ Na temat tego filmu w podobnym tonie wypowiadał się Adam Bartosz (Bartosz, [w:] Sommer 2010: 558-559):

[...] W Czasach, Gdy Odwaga Staniała, stał się Ficowski moralnie podejrzany. Oskarżono go o to, iż cała jego działalność wśród Cyganów w latach tuż po wojnie, jego z nimi wędrowki, wymierzone były w cygańską wolność, skierowane przeciwko ich kulturze, swobodzie, motywowane chęcią ich zniewolenia. A dramat Papuszy, zaszczonej przez pobratymców, miał być efektem perfidnej działalności politycznej Ficowskiego, który uczynił z nieświadomej kobiety cygańskiej narzędzie politycznego zniewolenia jej narodu. Takie posłanie niesie film Grega Kowalskiego („Historia Cyganki”) – młodego (wówczas, w 1991 roku) amerykańskiego filmowca polskiego pochodzenia, który zafascynowany poezją Cyganki, chciał dojść istoty jej tragedii. Udało mu się nakręcić kilka godzin opowieści Ficowskiego, które potem tendencyjnie zmontował, miejscami nieuczciwie (na przykład nakładając na obrazy z początku lat pięćdziesiątych teksty poufnych zarządzeń milicyjnych z 1964 roku), kreując swego rozmówcę na głównego winowajcę tragicznego losu Papuszy, który dokonał się ze względów politycznych. [...] Papusza, jej poezja, jej dramat, przyjaźń z Ficowskim, dziś są wątkami historycznymi, a z czasem stają się coraz bardziej legendarne. Tak przetworzone wątki

oraz włączenie do broszury ocenzonego przez niego fragmentów listów Papuszy do Tuwima. Tu widać, że zarzut, jaki Bończuk skierował w stronę Kowalskiego, posadzając go o manipulację faktami, można postawić także i jemu. Moim zdaniem Bończuk nie stworzył pracy stricte historycznoliterackiej, ale swoisty, pełen niedopowiedzeń i ocenzonego faktów, szkic. W sensie poznawczym broszura ta nie wnosi żadnych nowych informacji, a nawet zawiera rażące błędy merytoryczne, o których piszę w tej książce.

Pod zmiennym tytułem *Papusza czyli Wielka tajemnica* (Kamińska 1992), również w środowisku gorzowskim, powstał zbiór składający się z trzech części: na pierwszą składają się wybrane artykuły z lokalnej prasy dotyczące życia Papuszy; druga prezentuje siedem utworów poetyckich gorzowskich poetów, ofiarowanych Papuszy na siedemdziesięciolecie jej urodzin; część trzecia zawiera wybrane głosy krytyków literackich na temat spuścizny poetyckiej Bronisławy Wajs.

Poza wymienionymi źródłami na przestrzeni lat 1948–2010 ukazywały się z różną częstotliwością artykuły prasowe, których autorzy podejmowali temat „Papusza”. Do większości z tych tekstów odwołuję się w niniejszej rozprawie, a ich wykaz podaję w bibliografii.

Konieczność opisu fenomenu Papuszy wynika z potrzeby rozstrzygnięcia rozbieżności w dotychczasowych badaniach. Jednym z celów pracy było zweryfikowanie przedstawionych przez autorów opowiadających o Papuszy wszystkich faktów, analizując pozornie znane im źródła oraz przeprowadzając kwerendę, dzięki której udało się znacznie poszerzyć podstawę źródłową badań.

Problematyka klasyfikacji źródeł należy do wciąż aktualnych rozważań metodologicznych w naukach historycznych. Istnieją różne klasyfikacje źródeł, nie- rzadko wewnętrznie niespójne. W związku z tym ostateczne rozstrzygnięcie ich typologii i charakteru należy do konkretnego badacza (Szymański 1976: 31-71; Dominiczak 1998: 166-219). Dla uporządkowania korpusu materiału źródłowego w niniejszej pracy wykorzystano jedną z klasyfikacji zaproponowanych przez Szymańskiego (1976: 35-36). Źródła służące poznaniu i udokumentowaniu losów poetki zostały podzielone na:

1. Dokumentacyjne – listy, pamiętnik, nagrania radiowe, akta urzędowe, pisma o charakterze urzędowym, fotografie. Ten typ źródeł należy do kategorii źródeł bezpośrednich, do których w tym wypadku zaliczam także datację listów i wierszy;

---

stały się dziś jednym z elementów wzmocnienia tożsamości Cyganów jako narodu. Dziś spotykam wielu, którzy z Papuszą wędrowali, którzy Ficowskiego gościli w taborze. Legenda się utrwała, rozrasta o następne wątki. Jedni opowiadają, jak to młody Ficowski uwiódł młodszą dziewczynę cygańską i współczują jej. Inni (głównie starzy Cyganie) spluwają, gdy słyszą jej imię, wyrażając się o niej jako zdradczyni. Wielu jednak szczeni się dziś cygańską poetką, a reszta tych, których była ciotką, rosła wraz z upływającym czasem. I jest tak, jak powiedział jeden z poetów zielonogórskich [Zdzisław Morawski]: „Gdyby nie było Ficowskiego, nie byłoby Papuszy!”.

2. Opisowe współczesne, należące do kategorii źródeł pośrednich – relacje świadków lub uczestników wydarzeń – w tym wypadku są to wspomnienia w formie artykułów prasowych i wywiadów.

W przypadku niniejszej pracy najobszerniejszy materiał stanowią źródła drugiego rodzaju, które po gruntownej analizie, z braku obszerniejszego korpusu źródeł dokumentacyjnych, stały się bardzo pomocne w odtworzeniu losów Papuszy. Jednak podstawą w rekonstrukcji jej życia są źródła dokumentacyjne, wzbogacane o odnalezione w kilku archiwach dokumenty.

METODA BIOGRAFICZNA

Dla udokumentowania i odtworzenia losów poetki posłużyłam się metodą biograficzną oraz przynależną jej kategorią narracji.

Badacza korzystającego w swych poszukiwaniach z metody biograficznej oraz jej zakresu problemowego i z podejścia biograficznego może interesować przebieg życia pojedynczych osób lub członków danej społeczności albo tylko niektóre jego etapy. Wśród ważnych etnologicznych prac, które ukazały się w ostatnim piętnastolecu w Polsce, a których znakomite rezultaty są wynikiem zastosowania metody biograficznej, znajdują się książki Kai Kaźmierskiej (1999) oraz Iwony Kabzińskiej (1999), które przybliżają odpowiednio: okres zasiedlania Ziemi Zachodnich przez Kresowiaków i „Centralaków” po II wojnie światowej; okres II wojny światowej i repatriację oraz tożsamość etniczną i narodową Polaków mieszkających na Białorusi i poza jej granicami.

Na gruncie socjologii na uwagę zasługują prace z wykorzystaniem tej metody Małgorzaty Melchior (2004) oraz Alicji Rokuszewskiej-Pawełek (2002). Małgorzata Melchior przedstawiła problem tożsamości osób żydowskiego pochodzenia, ukrywających się pod przybraną „aryjską” tożsamością, z tym, że najważniejszym celem, jaki sobie postawiła autorka, było dotarcie do znaczenia, jakie tym doświadczeniom i ówczesnej rzeczywistości badane osoby nadawały wtedy oraz wiele lat później, mniej interesowało ją odtworzenie ich przeżyć i doświadczeń.

Rokuszewska-Pawełek starała się odtworzyć zapis biograficznych doświadczeń Polaków w czasie II wojny światowej.

Odtworzenie znaczeń, jakie przypisują swym przeżyciom i własnemu doświadczeniu ludzie relacjonujący je nawet po wielu latach, pozwala zrozumieć ich zachowania i postawy.

Ludzie reagują nie tylko na obiektywne cechy sytuacji, lecz również – a czasem przede wszystkim – na jej znaczenie. Kiedy zaś już przypisali sytuacji jakieś znaczenie, wyznacza ono ich późniejsze zachowania i pewne konsekwencje owych zachowań (Melchior 2004: 17).

Przy tak naszkicowanym polu badawczym, wybór metody biograficznej, otwierającej znaczne możliwości poznawcze problemu, wydaje się wyborem oczywistym. Zdając sobie sprawę z tego, że trudno mówić o jednej metodzie biograficznej (Włodarek, Ziółkowski 1990), przyjąłem taki model przedstawienia problemu, który łączy w sobie kilka perspektyw: psychologii egzystencjalnej, ukierunkowanej na badanie mechanizmu pamięci zdarzeń i ich zniekształceń na poziomie odtwarzania; historyczną, kierującą naszą uwagę na pytanie: Jak to było?, które wymaga opisu przeszłych zdarzeń, odtworzenia faktów i szczegółów znajdujących potwierdzenie w materiałach źródłowych; filologiczną, pomocną w opisanu legendowego charakteru biografii Papuszy oraz przydatną w analizie jej spuścizny poetyckiej; folklorystyczną, umożliwiającą usytuowanie tej twórczości na granicy oralności i piśmienności; antropologiczną, pomocną w zrozumieniu i opisanu fenomenu Papuszy na tle kultury cygańskiej oraz ikonologiczną, otwierającą możliwość interpretacji wizerunku Papuszy na tle ikonograficznych wyobrażeń Cyganów w perspektywie historycznej.

Ponieważ Papusza zmarła w 1987 roku, tym samym nie mogłam poznać jej subiektywnych reakcji na określone fakty i zdarzenia w jej życiu ani przeprowadzić z nią wywiadu narracyjnego, który mógłby posłużyć w interpretacjach, jakie narratorzy przypisują własnej biografii (Czyżewski 1987: 93).

Odnalezione i zrekonstruowane przeze mnie pamiętnik, autobiografia oraz listy Papuszy, mimo to umożliwiły rekonstrukcję w prezentowanej historii życia jego poszczególnych faz, które w myśl postępowania badawczego

należy zrekonstruować wyłącznie za pomocą kategorii badacza, jako zespół specyficznie ze sobą powiązanych struktur procesowych.[...] Odtworzenie sekwencji zdarzeń i doświadczeń konfrontujemy z autoteoriami biograficznymi badanego, jego wizji życia, hierarchią wartości (Prawda 1989: 93).

Za owe autoteorie przyjąłem wyróżnione dokumenty⁴, powstałe na przestrzeni całego życia poetki.

Usiłowałam odtworzyć w miarę pełną biografię Papuszy, a także późniejszą świadomość jej najważniejszych przeżyć i doświadczeń, które wyraźnie sama akcentuje i komentuje w „autobiografii mówionej” oraz w pamiętniku. Ważne było dla mnie uchwycenie i wyeksponowanie owych przeżyć i doświadczeń oraz znaczenia, jakie nadała im sama Papusza w perspektywie czasowej. To podejście wynika z przekonania, że aby zrozumieć ludzkie zachowania i postawy, należy poznać nie tylko daną rzeczywistość i realne sytuacje, ale trzeba również dotrzeć do sposobu, w jaki ludzie tę rzeczywistość pojmowali oraz do znaczeń,

---

⁴ Por. W socjologii przebiegu życia pojęciem centralnym jest pojęcie biografii utożsamiane z takim rozumieniem biografii, które narzuca stosowanie metody biograficznej, umożliwiającej wykorzystanie dokumentów tworzonych przez różne osoby, przydatnych do rekonstrukcji życia historycznej postaci, np. pisarza jako reprezentanta kategorii społecznej (Giza, [w:] Włodarek, Ziółkowski (red.) 1990).

jakie przypisywali poszczególnym elementom otaczającego ich świata (Melchior 2004:17).

Tak skonstruowana biografia spełnia postulat o przedstawieniu doświadczenia biograficznego i danej osoby tak, jak ona interpretuje te doświadczenia. Tym samym badanie biografii jako społecznego fenomenu wypiera patrzenie na biografię jako na metodę socjologiczną.

NARRACJA A TOŻSAMOŚĆ

Uznałam, że w obrębie tak pojmowanego badania biografii uprawomocnione staje się jej rozpatrywanie jako rekonstrukcji wydarzeń i doświadczeń oraz poszukiwanie „reguł leżących u jej podstaw” (Rokuszewska-Pawełek 2002: 29) poprzez analizę opowiadanych historii o Papuszy, zamkniętych w formie wywiadów i artykułów prasowych oraz poprzez odnalezienie, a potem przeanalizowanie historii jej życia, które zawarła w listach, pamiętniku oraz autobiografii mówionej.

Przyjęłam również założenie, że metoda biograficzna wypracowana i opisana na gruncie socjologii, choć jest właściwa warsztatowi socjologa, może być inspirowaną dla etnologii w warstwie eksponowania kategorii narracyjności.

Fritz Schuetze, „ojciec” metody biograficznej, zauważył, że

narrator rekonstruujący przebieg wydarzeń, w które był uwikłany, odtwarza równolegle historię własnych przeżyć z nimi związanych. Otrzymujemy zatem z jednej strony obraz łańcucha zdarzeń, a z drugiej – uporządkowaną sekwencję doświadczeń. Badacz ma dostęp do obu sfer i jego interpretacja polega m.in. na sprawdzeniu, jak te sfery do siebie pasują (Prawda 1989: 92).

Nie mając możliwości wysłuchania bezpośredniej narracji Papuszy uznałam, że zebranie wszystkich w miarę dostępnych źródeł opowiadających o poetce oraz odtworzenie jej narracji o sobie umożliwi rekonstrukcję możliwego i faktycznego przebiegu jej biografii.

W tym miejscu konieczne jest wyjaśnienie użytych wyżej określeń: „biografii możliwej” i „biografii faktycznej”. W zakres pojęciowy terminu „biografia możliwa” włączam te treści, które w terminologii badaczy posługujących się metodą biograficzną określa się jako „przesłonięcia”, definiowane jako „częściowe lub całkowite pominięcie pewnych wydarzeń, jakie miały miejsce w życiu autora relacji biograficznej i luki w narracji” (Prawda 1989: 88).

Tak zakwalifikowane działania narratora mogą być celowe lub niezamierzone, zaś występowanie „przesłonięć” można stwierdzić porównując relacje autora biografii z wypowiedziami innych osób na jego temat. To, że w biografii Papuszy występują „przesłonięcia” stało się oczywiste dzięki porównaniu zapisanych relacji tych, którzy byli bliżej zainteresowani jej życiem: Jerzego Ficowskiego,